

Gönderim Tarihi: 01.06.2025

Kabul Tarihi: 04.08.2025

AMİK OVASI'NDA KARAZ KÜLTÜRÜ VARLIĞI: ARKEOLOJİK VERİLERE DAYALI BİR DEĞERLENDİRME¹

The Presence of the Karaz Culture in the Amuq Plain: An Evaluation Based on Archaeological Evidence

Beyazıt SÖYLEMEZ

Dr. Öğr. Üyesi; Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
beyazitsoylemez@mku.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-6545-6349

Oktay ÖZGÜL

Prof. Dr.; Yalova Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
oktay.ozgul@yalova.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0575-0436
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Doğu Afrika-Kızıldeniz çöküntü hattının kuzey ucunda bulunan Amik Ovası, Kafkaslar, Doğu Anadolu, Suriye, Filistin, Ürdün ve Mısır'a kadar olan bölgeler arasında bağlantı sağlayan bir konuma sahiptir. Bu stratejik konumunun yanı sıra uygun iklim şartları, verimli toprakları ve doğal kaynakları sayesinde eski çağdan günümüze kadar çeşitli topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Erken Tunç Çağı ile birlikte hem Amanos ve Kurt Dağları ile çevredeki platoların sağladığı yayla hem de Amik Ovası'nın sulak tarım alanlarının onlara sağladığı avantajlardan yararlanmak isteyen Karaz Kültürü toplulukları tarafından bu bölge yoğun olarak iskân edilmiştir. Çok geniş bir alana yayılan bu kültürün izlerine Amik Ovası ve çevresindeki çok sayıda yerleşmede rastlanmıştır. Bu çalışmada Karaz Kültürü'nün uzun bir tarihsel süreç içerisinde güneye yayılımında önemli bir yerleşim alanı olan Amik Ovası'nın oynadığı rolün incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amik Ovası, Karaz Kültürü, Andiron, Kırmızı-Siyah Açıklı Seramik

Abstract

Located at the northern end of the East Africa-Red Sea depression line, the Amuq Plain is a link between the Caucasus, Eastern Anatolia, Syria, Palestine, Jordan and Egypt. In addition to this strategic location, it has been home to various communities from ancient times to the present day thanks to its favorable climatic conditions, fertile soils and natural resources. Along with the Early Bronze Age, the agricultural shepherd communities, which are the representatives of the Karaz Culture, settled in this region intensively in order to take advantage of both the plateau provided by the Amanos and Kurt Mountains and the surrounding plateaus, and the irrigated agricultural areas of the Amuq Plain. Traces of this culture, which spread over a very wide area, were found in many settlements in and around the Amuq Plain. This study aims to investigate the role of the Amuq Plain—an important settlement area—in the southward expansion of the Karaz Culture over a long historical process.

Keywords: Amuq Plain, Karaz Culture, Andiron, Red-Black Burnished Ware

¹ Bu çalışma “Karaz Kültürü'nün Amik Ovası ve çevresindeki etkileri” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Hatay ili sınırları içerisinde yer alan Amik Ovası, Hatay-Kahramanmaraş Grabeni olarak adlandırılan yapısal çöküntü sahasının güney kesiminde konumlanmaktadır. Bölge; kuzeyde Karasu Vadisi ve Kahramanmaraş Ovası, güneyde Antakya-Samandağ Grabeni ve Kuseyr Platosu, batıda Amanos Dağları, doğuda ise Afrin Çayı Vadisi ile Suriye sınırındaki Kurt Dağı silsilesi ile çevrilidir (Ardos, 1984, s. 141; Şahin, Doğanay ve Özcan, 2010, s. 53). Akdeniz Havzası'nda yer alan bu çalışma sahasında, tipik Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Buna göre yaz mevsimi sıcak ve kurak, kış mevsimi ise ılık ve yağışlı geçmektedir. Bölge hidrolojik açıdan oldukça zengindir. Bu su kaynakları arasında en önemlisi, kültürel ve yerleşim tarihi açısından özel bir yere sahip olan Asi Nehri'dir. Asi Nehri, geçtiği tüm coğrafyalarda olduğu gibi Amik Ovası'nda da iskân düzeni ve yerleşim tercihleri üzerinde belirleyici bir faktör konumundadır.

Anadolu, Levant ve Zagros bölgelerinin etkileşim sahalarından biri olan Amik Ovası, tarih öncesi dönemlerden itibaren yoğun bir yerleşim sürecine ev sahipliği yapmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren bölgede yürütülen arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları, Amik Ovası'nın Paleolitik Çağ'dan itibaren kesintisiz bir iskân süreci barındırdığını ortaya koymuştur. Özellikle Paleolitik Çağ'ın tüm evrelerine ait yerleşim izleri, bölgenin Akdeniz kıyı şeridindeki mağara alanlarında tespit edilmiştir (Şenyürek ve Bostancı, 1958, ss. 147-169).

Amik Ovası'ndaki sistemli arkeolojik araştırmalar, ilk olarak Chicago Üniversitesi adına gerçekleştirilmiş olup, bu çalışmalar neticesinde ovadaki en erken yerleşimlerin Neolitik Çağ'a ait olduğu tespit edilmiştir (Braidwood, 1937; Braidwood and Braidwood, 1960). Ancak daha sonraki dönemlerde yürütülen çalışmalar, bölgedeki yerleşim sürecinin Paleolitik Çağ'a kadar uzandığını kanıtlamıştır. Nitekim 1998 ve 2002 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları kapsamında, Paleolitik dönemin alt, orta ve üst evrelerine tarihlendirilebilecek nitelikte buluntular veren çok sayıda alan belirlenmiştir (Yalçinkaya, Kösem, Erek ve Kartal, 2000, ss. 163-174; Casana and Wilkinson, 2005, pp. 25-65; Erek, 2008, ss. 75-108).

Kalkolitik Çağ'da ise Amik Ovası, Anadolu kültürleri ile Mezopotamya ve Doğu Akdeniz kültürleri arasında önemli bir etkileşim ve geçiş sahası niteliği taşımıştır. Bölgedeki çok sayıda yerleşimde bu döneme ait kültürel katmanlara rastlanmaktadır (Braidwood and Braidwood, 1960, s. 137; Yener, Edens, Harrison, Verstraete and Wilkinson, 2000, pp. 163-220). Özellikle Kurdu Höyük (AS 94), Tell Cüdeyde (AS 176), Tell Dhahab (AS 177), Tabara

el-Akrad (AS 137), Şeyh Höyük (AS 135) ve Tell 'Imar al-Jadid al-Sharqi (AS 101) gibi yerleşim alanlarında Kalkolitik Çağ'ın erken evrelerinden geç evrelere kadar uzanan kültürel tabakalar tespit edilmiştir. Bu buluntular, Amik Ovası'nın tarih öncesi dönemlerde sadece yerel bir iskân sahası değil, aynı zamanda bölgeler arası kültürel ve ekonomik etkileşimin dinamik bir parçası olduğunu göstermektedir.

Amik Ovası, MÖ III. binyıldan itibaren bölgeler arası kültürel etkileşim ağlarında aktif bir rol üstlenmiştir. Özellikle Tunç Çağı'nda bölgede gözlemlenen yoğun yerleşim faaliyeti, bu sürecin en önemli göstergelerinden biridir. Erken Tunç Çağı, yalnızca çalışma bölgemiz olan Amik Ovası'nda değil, tüm Yakın Doğu coğrafyasında köklü sosyo-ekonomik ve kültürel dönüşümlere sahne olmuştur. Amik Ovası'nda 20. yüzyılın ilk yarısında başlatılan ve günümüzde de devam eden arkeolojik araştırmalar, bölgenin Tunç Çağı boyunca da önemli ve yoğun bir iskân sürecine ev sahipliği yaptığını ortaya koymuştur (Braidwood and Braidwood, 1960, s. 137; Yener et al., 2000, pp. 163-220; Pamir, 2009, ss. 259-263).

Amik Ovası kronolojisinde Tunç Çağı, "Amik G-M" evreleri ile temsil edilmektedir. Braidwood'un ovada gerçekleştirdiği araştırmalar sonucunda Amik G evresine tarihlendirilen altı yerleşim alanı tespit edilmiştir (Braidwood, 1960, pp. 259-345). Ancak 1990'lı yıllardan itibaren Yener başkanlığında yürütülen yeni araştırmalarla bu sayı önemli ölçüde artmış ve Amik G evresine tarihlenen yerleşim sayısı 15'e ulaşmıştır (Yener et al., 2000, s. 183).

Bu süreçte Amik Ovası'nın iskân modelinde de dikkat çekici değişimler gözlenmektedir. Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı geçişini temsil eden Amik G evresinde yerleşimlerin, ağırlıklı olarak ovanın merkezi kesimlerinde yoğunlaştığı düşünülmektedir. Verstraete ve Wilkinson, Amik D-F evrelerinde şekillenen yerleşim modelinin, Amik G evresinde de devam ettiğini; iskânın ovanın merkezi kesimlerinde kümелendiğini ve bu durumun dönemler arası belli bir sürekliliğe işaret ettiğini öne sürmektedir (Verstraete and Wilkinson, 2000, pp. 179-192). Bununla birlikte, G evresine ait yerleşimlerin ovanın geneline dağılmış bir iskân örüntüsü sergilediği de görülmektedir. Bu durum, bölgede hem sürekliliğin hem de mekânsal çeşitliliğin eş zamanlı olarak var olduğunu ortaya koymaktadır (Çevik, 2004, s. 135).

Braidwood'un oluşturduğu kronolojiye göre Erken Tunç Çağı II. evreye karşılık gelen "H Evresi" (EB II-III), Amik Ovası'nda Karaz Kültürü'nün ortaya çıkışı ile karakterize edilmektedir. Bu bağlamda Tell Ta'yinat (T 4:8),

Tell Cüdeyde (JK 3:12-7 ve TT 20 XIV 4), Tell Dhahab, Çatal Höyük (W16) ve Tabara el-Akrad (A IV-I) gibi Amik Ovası'nın önde gelen höyüklerinde gerçekleştirilen kazılar ile bölgedeki çok sayıda yerleşimde yürütülen araştırmalar, bu döneme ait mimari kalıntılar ve çanak çömlek buluntularını gün ışığına çıkarmıştır. Özellikle Karaz Kültürü'nün Amik Ovası'ndaki anahtar yerleşimleri olarak değerlendirilen bu alanlarda yapılan sondaj niteliğindeki çalışmalarda, taş temelli, kerpiç duvarlı ve sıvalı yapılara ait mimari izler ortaya koyulmuştur. Ayrıca, Karaz Kültürü'nün diğer yayılım alanlarında da görülen ve söz konusu kültürün yerleşim dokusunun değişmez unsurları arasında yer alan kil seki, depolama çukurları, at nalı biçimli ocaklar ve fırınların Amik Ovası'ndaki bu yerleşimlerde de belgelenmiş olması, kültürel bütünlüğün ve etkileşimin açık göstergeleri arasında yer almaktadır.

Amik H evresi sürecinde dikkat çeken bir diğer unsur ise Amik Ovası genelinde, yalnızca Karaz seramiğine sahip olduğu tespit edilen, yaklaşık 1-2 hektarlık küçük ölçekli yerleşimlerin sayısında belirgin bir artışın gözlemlenmesidir (Söylemez, 2022, ss. 39-254). Bu durum, bölgedeki yerleşim modelinde nicel ve nitel bir dönüşüme işaret ederken, Karaz Kültürü'nün Amik Ovası bağlamındaki etkisinin hem mekânsal hem de kültürel açıdan giderek belirginleştiğini ortaya koymaktadır. Karaz Kültürü'nün temsilcisi olan agro-pastoral² toplulukların Amik Ovası'na gelmesi ile çanak çömlek üretiminde de dikkat çekici bir değişiklik

² Kültürün temsilcisi olan halkların göçebe-çoban mı yoksa yerleşik-hayvancı mı olduklarına yönelik birçok görüş ileri sürülmüştür. Burney (1971, s. 57), göçebeliliğin (*nomadism*) ya da yaylacılığın (*transhumance*) Karaz topluluklarının yaşamındaki rolünü kültürün mimarisinde görülen, Türklerin "yurt" olarak adlandırdıkları çadırları anımsatan, yuvarlak planlı, ortasında direk bulunan ve hafif malzemeden çamur-dal örgü tekniğinde yapılmış mekanları ile açıklamıştır. Cribb (1991, pp. 220-223), Gürcistan'dan Doğu Anadolu'ya kadar kültürün yerleşimlerinde görülen mimari özelliklerin önemli ölçüde bir "geçicilik" ve "hareketlilik" gösterdiğini, ayrıca kültürün sergilediği taşınabilir maddi kültür unsurlarının (taşınabilir ocaklar ve kap altlıkları vb.) modern göçebe halkların yaşadığı yayla bölgelerinde hızlı bir şekilde yayılmasının Karaz Kültürü'nün göçebe kökene sahip olabileceğini düşündürdüğünü ifade eder. Ancak son yapılan araştırmaların Karaz Kültürü'nün küçük mezralardan kentsel ya da yarı kentsel yerleşimlere kadar tüm yerleşim özelliklerini sergilediğini vurgulamaktadır (Sagona, 1993, 464). "Nomadizm" ve "pastoralizm" gibi terimlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Khazanov, 2015. Palumbi (2008, p. 313) ise Karaz topluluklarının hareketliliğinin sadece yaylacılıkla sıkı ilişkisinden değil, geniş bir kaynak yelpazesine ve farklılaşmış ekolojik nişlere uyum sağlama ve bunları kullanma kapasiteleri ile sosyal ve siyasi örgütlenmelerini düzenleyen operasyonel mekanizmaların sonucu olduğunu ileri sürer. Bu konuda son zamanlarda bazı Karaz yerleşmelerinde yapılan zooarkeolojik çalışmalar önemli ipuçları vermiştir. Bazı yerleşmelerden alınan faunal kalıntıların incelenmesiyle bu toplulukların yerleşik bir agro-pastoralist ekonomi modelini benimsedikleri ortaya konulmuştur (Piro, 2009, 301; Alizadeh, Eghbal and Samei, 2015, pp. 37-54; Piro and Crabtree, 2017, p. 273; Samei, Alizadeh, and Munro, 2019).

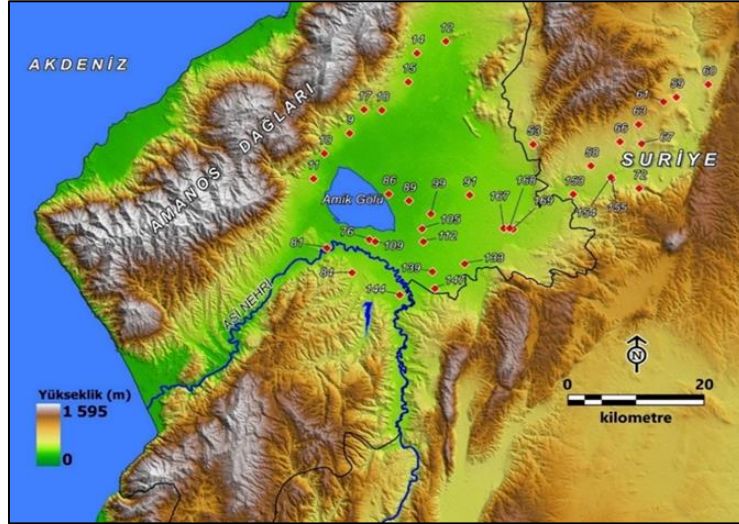
görülmektedir. Kültürün yayıldığı bölgelerde yoğun olarak bulunan bu karakteristik çanak çömlekler Amik Ovası'nda da el yapımı olma özelliğini devam ettirmiştir. Birtakım bölgesel farklılıklarla birlikte Amik Ovası'ndaki Karaz çanak çömleklerini yapım teknikleri, form ve bezeme bakımından Doğu-Güneydoğu Anadolu ve Güney Levant'takilerle karşılaştırmak mümkündür.

Yapılan araştırmalar, Keban Bölgesi ve Amik Ovası'nda tespit edilen Karaz Kültürü çanak çömlek tiplerinin tamamının, daha güneydeki Suriye-Filistin bölgelerinde görülmediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Keban Bölgesi'nde bulunmayan ancak Amik Ovası'nda özellikle Red-Black Burnished Ware (Kırmızı-Siyah Açıklı Seramik) topluluğunda ve Khirbet Kerak çanak çömlek grubu içerisinde yer alan belirli kap formlarına rastlanmaktadır. Ayrıca, Keban ve Amik Ovası'nda ortak biçim özellikleri gösteren bazı kapların, Amik Ovası'nda bölgesel etkiler doğrultusunda morfolojik değişimlere uğradığı anlaşılmaktadır. Bu yeni, bölgesel karakter taşıyan kap formlarının, daha güneydeki Kuzey Filistin bölgesinde de karşımıza çıkması dikkat çekicidir (Batiuk, 2005, s. 168). Söz konusu durum, Karaz Kültürü'nün çanak çömlek repertuarında belirgin bir bölgeselleşme eğiliminin varlığına işaret etmektedir. Karaz Kültürü çanak çömleklerinin bu şekilde bölgesel özellikler sergilemesi, kültürün gelişimi ve farklı coğrafyalardaki temsilcileri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır³. Nitekim Sagona (1994), Fırat Havzası'nda yürütülen çok sayıda araştırmanın sonuçlarına dayanarak, bölgedeki kültürel sürecin hem yerel hem de dış etkilerle şekillendiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde, Braidwood da Red-Black Burnished Ware'in, bölgenin köklü Koyu Yüzlü Açıklı Seramik geleneğinin bir devamı olarak ortaya çıktığını savunmaktadır (Braidwood and Braidwood, 1960, s. 519). Öte yandan, Braidwood, Arslantepe'de ortaya çıkarılan kırmızı-siyah açıklı çanak çömleklerin, Amik Ovası örneklerinden bağımsız bir gelişim süreciyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu noktada Frangipane ve Palumbi'nin değerlendirmeleri de önem arz etmektedir. Söz konusu araştırmacılar, Arslantepe çanak çömlek repertuarında Orta Anadolu bağlantılarını vurgularken; Levant bölgesinde görülen kırmızı-siyah açıklı

³ Seramik repertuarında diasporada gelişen yeniliklerin anavatana taşınmamış olması ve Güney Levant'ta ortaya çıkan bazı seramik formlarının Amik Ovası'na geri yansımamış olması, Karaz kültürel geleneklerinin kuzeyden güneye doğru tek yönlü ve aşamalı bir yayılma izlediğini ortaya koymaktadır. Bölgesel düzeyde ortaya çıkan yeniliklerin geriye doğru aktarılmamış olması, güneye doğru ilerleyen grupların geldikleri bölgelerle olan ilişkilerinin zayıf olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Batiuk, Rothman, Samei ve Hovsepyan, 2022, s. 257).

seramiklerin ise Kura-Aras geleneğinin bölgesel bir varyantı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Frangipane and Palumbi, 2007, ss. 233-255).

Amik Ovası'nda ortaya çıkarılan Red-Black Burnished Ware (RBBW) seramiklerine yönelik olarak Matson tarafından gerçekleştirilen teknik analizler, bu seramiklerin üretim sürecine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Söz konusu analizlere dayanan Braidwood, Amik Ovası'ndaki RBBW örneklerinin üçte birinden fazlasında, seramik ustalarının kabın dış yüzeyine uygulanan siyah rengin, ağız kenarının yaklaşık 1–2 cm altına kadar uzatıldığını ve böylelikle yüzeyde belirgin bir kırmızı-siyah renk kontrastı elde edilmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Bu durum, seramik üretiminde kasıtlı bir estetik tercih ve teknik bilgi birikiminin varlığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, Amik Ovası'nın kuzeyinde yer alan Kahramanmaraş ve Gaziantep illerinde yürütülen arkeolojik araştırmalarda da benzer özellikler gösteren RBBW tipi çanak çömlek örneklerine rastlanmıştır (Konyar, Doğan Alparslan ve Alparslan, 2012, s. 47; Ceylan, Özgül ve Kalmış, 2019, ss. 26-57; Üngör, Söylemez, Kalmış, Özyiğit ve Torun, 2024, s. 424). Bu buluntular, söz konusu seramik geleneğinin yalnızca Amik Ovası ile sınırlı kalmadığını, kuzey komşu bölgelerde de etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda Karaz Kültürü çanak çömleklerinin bölgesel yayılım alanlarını anlamada da tamamlayıcı niteliktedir.

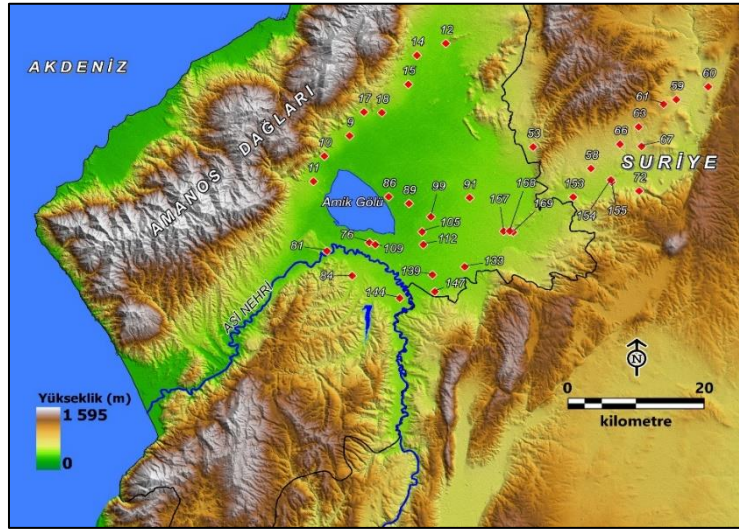

Figür 1. Amik H Evresi Yerleşmeleri

Bu üretim geleneğinde, yalnızca ağız kenarı kısmı kırmızı veya kahverengi bırakılarak gövdenin geri kalan yüzeyine siyah açkının uygulanmasıyla elde edilen çanak çömleklerin, Amik Ovası'nın kuzeyindeki bölgelerin yanı sıra güneyde Filistin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada benimsendiği ve yaygın şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Güney Levant bölgesinin önde gelen yerleşimlerinden biri olan Tell Bet Yerah'ta gerçekleştirilen arkeolojik kazılar, Amik Ovası örnekleriyle gerek form özellikleri gerekse yüzeydeki kırmızı-siyah renk kontrastı bakımından büyük ölçüde benzerlik gösteren seramik buluntularını ortaya koymuştur (Greenberg, Paz, Wengrow ve Iserlis, 2012, ss. 98-99). Bu paralellikler, söz konusu seramik geleneğinin sadece Amik Ovası veya Yukarı Fırat havzası ile sınırlı kalmayıp, Güney Levant'a kadar uzanan geniş bir etkileşim ağının göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Tell Bet Yerah örneği, Red-Black Burnished Ware geleneğinin bölgesel uyarlamalarına rağmen, temel teknik ve estetik özelliklerini koruyarak farklı coğrafyalarda yaygınlaştığını açıkça göstermektedir.

Amik Ovası çanak çömlek üretimine ilişkin dikkat çekici analiz çalışmalarından biri, Esse ve Hopke tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, Amik Ovası'nda yaygın olarak görülen kırmızı-siyah açkılı (Red-Black Burnished Ware) seramiklerin üretim sürecine dair yaptıkları incelemelerde, söz konusu seramiklerin Tell Ta'yinat, Tell Cüdeyde ve Tell Dhahab gibi yerleşimlerde bulunan atölyelerde yerel olarak üretildiğini ileri sürmektedirler (Esse and Hopke, 1986, s. 330). Seramik üretim organizasyonuna dair kapsamlı bir diğer çalışma ise Batiuk tarafından yapılmıştır. Batiuk, Amik Ovası ve çevresindeki toplam 27 arkeolojik merkezden toplanan 61 seramik parçası üzerinde petrografik analizler gerçekleştirmiştir. Bu analizler sonucunda, farklı katkı maddeleri, katkı oranları ve katkı boyutları içeren toplam 33 farklı seramik yapısı tespit edilmiştir. Söz konusu farklılıkların, seramik üretiminde kullanılan hamurun hazırlanma biçimi ve katkı maddesi kullanımındaki çeşitlilikten kaynaklandığı, ayrıca bu durumun kırmızı-siyah açkılı seramik endüstrisinde farklı kil kaynaklarının kullanıldığına işaret ettiği sonucuna varılmıştır (Batiuk, 2005, s. 205). Batiuk'un ulaştığı bir diğer önemli sonuç ise her yerleşimin kendi ihtiyacını karşılayacak düzeyde yerel üretim yaptığı, bununla birlikte bazı küçük ölçekli yerleşimlerde de çeşitli seramik yapılarının görülmesinin, bu alanlarda birden fazla atölyenin faaliyet gösterdiği veya daha büyük olasılıkla "ev tipi üretimin" yaygın olduğu şeklindedir.

Amik Ovası'nda özellikle EB IV (Amik I-J evresi; yaklaşık MÖ 2600/2550–2000) dönemi seramik üretimine yönelik Welton tarafından yürütülen analizler de söz konusu yerel üretim modelini destekler niteliktedir. Welton'un 57 seramik örneği üzerinde gerçekleştirdiği petrografik incelemeler, kırmızı-siyah açıkli seramiklerin büyük ölçüde bölgeye özgü hammadde kaynakları kullanılarak üretildiğini ortaya koymuştur (Welton, 2020, ss. 222-223).

Figür 2. Amik I Evresi Yerleşmeleri

Karaz Kültürü'nün I. evresine özgü karakteristik formlar arasında yer alan ve sonraki evrelerde de yoğun biçimde kullanılmaya devam eden rail rim (pervaz ağız) kenarlı kaplara, Amik Ovası'nda da rastlanmaktadır. Bu kap formu, özellikle Amik Ovası'nın kuzey kesimindeki Karaz Kültürü yayılım alanlarında yoğun biçimde belgelenmiştir. Bununla birlikte, Braidwood'un yaptığı değerlendirmelere göre, pervaz ağızlı kapların Red-Black Burnished Ware (Kırmızı-Siyah Açıklı Seramik) toplulukları içinde yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu formun en nitelikli örnekleri Tell Ta'yinat ve Tell Dhahab kazılarında ele geçirilmiştir. Yener başkanlığında yürütülen yüzey araştırmalarında bu tür seramik formlarının saptanmamış olması, Braidwood'un tespitlerini destekler niteliktedir. Bu durum, pervaz ağızlı kapların Karaz Kültürü'nün anavatanına yakın bölgelerde ortaya çıktığını, ancak Amik Ovası'nın güney kesiminde bu geleneğin devam etmediğini ortaya koymaktadır (Braidwood and Braidwood, 1960, s. 364).

1960 ve 1970'li yıllarda Güney Kafkasya'nın çeşitli bölgelerindeki çok

sayıda merkezde yapılan kazılarda ve 1942 yılında Koşay'ın Erzurum'daki Karaz Höyük'te yaptığı kazılarda ortaya çıkarılan seramikler, yapım teknikleri, form ve bezeme açısından kültürün bu bölgedeki en eski örnekleri olarak kabul edilmektedir (Koşay, 1943, ss. 165-169). Kuzeybatı İran'daki yerleşmelerde yapılan kazılarda bulunan seramikler de bu bölgelerdeki seramik üretiminde ortak özellikleri ortaya koymuştur. Ayrıca Pulur kazısında bulunan malzemeler değerlendirilerek kültürün Kuzeydoğu Anadolu-Güney Kafkasya bağlantısına dikkat çekilmiştir (Koşay ve Vary, 1964; Ceylan, 2008, s. 81; Karageççi, 2014, ss. 77-95; Ceylan, 2015, ss. 477-481; Günaşdı, 2016, ss. 116-117; Özgül, 2016, ss. 142-143; Bingöl, 2016, ss. 487-502; Akarsu, 2023, ss. 33-45). 1994 yılında Sagona başkanlığında kazısı yapılan Sos Höyük, Karaz Kültürü'nün Kuzeydoğu Anadolu'daki anahtar yerleşmelerinden biri olmuştur. Sos Höyük kazılarından elde edilen en önemli sonuçlardan biri Geç Kalkolitik Çağ kültürleri (Sioni) ile Karaz Kültürü arasındaki bağlantıyı gösteren önemli kanıtları sunmasıdır (Sagona, Sagona and Özkurucuklu, 1995, pp. 193-218). Yukarı Fırat Bölgesi'ndeki Keban, Karakaya ve Atatürk barajlarının yapımı nedeniyle 1968-1975 yılları arasında yürütülen "Keban Projesi" kapsamında bölgede yürütülen yüzey araştırmaları ve kurtarma kazılarında bulunan seramikler, kültürün hem Kuzeydoğu Anadolu hem de Amik Ovası bağlantılarını ortaya koymuştur. Özellikle Arslantepe'de içinde oldukça zengin metal hediyeler barındıran, MÖ 3100-3000'e tarihlenen ve Kral Mezarı olarak adlandırılan bir taş sanduka mezar ile son yıllarda yapılan kazılarda ortaya çıkarılan devasa kamusal yapıda ele geçen bulgular bölgeler arası ilişkileri göstermektedir (Frangipane, et al. 2001, pp. 105-139; Palumbi, 2008, pp. 150-156; Frangipane, 2019, p. 70).

Karaz Kültürü topluluklarının güneye göçlerinde iskân ettikleri bu bölgelerde yapılan kazılar, birtakım bölgesel özelliklerle birlikte maddi kültür unsurlarının da taşındığını somut bir biçimde ortaya koymuştur⁴. Kültürün erken evrelerinde Güney Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu yerleşmelerinde ortaya çıkan bazı kap formlarının ve bezeme unsurlarının kültürün geç evrelerinde, özellikle Amik Ovası-Suriye-Filistin bölgelerinde artık tercih edilmediği görülmüştür.⁵ Form ve bezemenin yanı sıra kullanılan katkı

⁴ 20. yüzyılın başlarından itibaren Karaz (Kura-Aras) Kültürü'ne yönelik yürütülen araştırmalarda, kültürün orijini, terminolojisi ve kronolojisinin yanı sıra, Yakınoğu'nun geniş bir coğrafyasına yayılmasının nedenleri de tartışma konusu olmuştur. Bu yayılım süreci; ticaret, kültürel etkileşim, madencilik faaliyetleri ve göç gibi çok yönlü faktörlerle açıklanmaktadır. Ancak kültürün, Güney Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu'dan başlayarak Levant'a kadar uzanan geniş bir alanda uzun süre özgün niteliklerini koruyabilmesi, bu faktörlerin bir arada ve eşzamanlı etkisiyle mümkün olmuştur.

⁵ Karaz Kültürü'nün bölgesel seramik tipolojisi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Sagona, 1984.

maddesinde de çeşitlilik söz konudur⁶. Kap formları arasında başta çanaklar olmak üzere çömlekler, kap altlıkları, kâse, tabak, bardak ve küp bulunmaktadır. Karaz Kültürü çanak çömleklerinin karakteristik özelliklerinden olan iyi açık Amik Ovası'nda da görülmektedir. Açıklama öyle dikkatli yapılmıştır ki kapların yüzeyinde birkaç açık izi görülebilmektedir. Kapların pişirme derecesi de orta ya da düşük olabilmektedir. Kapların oksitleme derecesinde de büyük farklılıklar görülmektedir. Kaplar tamamen siyah, yarısı siyah (genellikle dış yüzeye doğru) ya da tamamen oksitlenmiş olabilmektedir. Hamur rengi çoğunlukla kırmızı-turuncu devetüyü olmakla birlikte bazen açık taba-deve tüyünden oksitlenmemiş, yani yapay bir şekilde oluşturulmuş siyaha kadar farklılık gösterebilmektedir. Kabın yüzeyi çoğunlukla açık kırmızimsı turuncu-devetüyünden oluşan tam bir kırmızı-turuncu ve ustalıkla ve özel bir işlem uygulanarak oluşturulmuş siyah renklidir. Kaplardaki ortak şekil ve bezeme unsurları kültürün en dikkat çekici özelliklerindendir. Kabın iç-dış renk kontrastının yanı sıra dış yüzeyde süsleme amacıyla bilinçli olarak elde edilen kırmızı-siyah efekt ve çeşitli geometrik bezemeler, oluklar (basit şeritler, üçgenler, zikzaklar, spiraller), dalgalar ve kap fırınlanmadan önce henüz yumuşakken yapılan diğer çeşitli motifler⁷ yaygındır. Kapların hamurunda kullanılan katkı maddeleri (bitki, taşçık, deniz kabuğu) de değişiklik göstermektedir⁸.

Bu grubun önemli unsurlarından biri olan zengin bezemeli kapakların güzel örnekleri de Amik Ovası yerleşmelerinde karşımıza çıkmaktadır. Amik Ovası'ndaki konik profilli kapaklar genellikle düz ya da delikli topuz kulpludur. Amik H evresine ait kapaklarda çeşitli geometrik motiflerin içi beyaz macunla doldurulmuştur⁹. H evresinde görülen kapakların çok yaygın

⁶ Amik Ovası'nın kırmızı-siyah açkılı seramiklerinde katkı maddesi olarak çoğunlukla ince bitkisel lifler kullanılmış, nadiren saman katkılı örneklerle de rastlanmıştır. Ayrıca, özellikle Tell Ta'yinat'ın büyük boyutlu, astarsız kaplarında deniz kabuğu parçaları tespit edilmiştir. İnce bitki katkısının yol açtığı boşluklar kapların yüzeyinde belirgin şekilde izlenebilmektedir (Braidwood and Braidwood, 1960, s. 360, 398).

⁷ Amik Ovası malzemesi üzerine yapılan teknik boyutlu bir araştırmada hem levha-plaka tekniği hem de halka tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir (Batiuk, 2005, p. 202). Bu tekniklerin Gürcistan'da Kvatskhelebi, Doğu Anadolu'da ise Korucutepe ve Sos Höyük'te uygulandığı saptanmıştır (Braidwood and Braidwood, 1960, p. 358, Kelly-Buccellati, 1974, p. 13; Sagona, 2000, p. 333).

⁸ Braidwood'un Amik Ovası çalışmalarına katılan Matson, bölgedeki çanak çömlekler üzerinde mikroskobik analizler gerçekleştirmiştir. Tell Cüdeyde (50), Tell Ta'yinat (50) ve Çatal Höyük'ten (30) alınan toplam 130 seramik örneğinde, katkı maddelerinin türlerinin yanı sıra, bunların boyut ve yoğunluklarını da belirlemiştir (Braidwood and Braidwood, 1960, s. 358-368).

⁹ Amik H evresinde beyaz macun dolgulı kazıma bezeme neredeyse yalnızca kapaklarda

olmamakla birlikte Amik I evresinde de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Amik Ovası yerleşmelerinde bulunan kapakların form ve bezeme bakımında en yakın paralelleri Bet Yerah, Beth Shean, Affula, Ras Shamra ve Tell Shuneh’de ortaya çıkmıştır (Fitzgerald, 1935, Pl. X: 1, 2, 3; Hood, 1951, pp. 113-147; Esse, 1991, p. 52, Pl. 5; Braidwood and Braidwood, 1960, Pl. 1, 4-6; Batiuk, 2005, p. 162). Amik Ovası yerleşmelerinde bulunan kırmızı-siyah renk kontrastına sahip ve kazıma bezemeli koni biçimli kapaklara Amik Ovası’nın kuzeyindeki hiçbir bölgede rastlanmamıştır. Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya’daki birçok yerleşmede (Korucutepe, Norşuntepe, Güzelova, Arslantepe, Kvatskhelebi, Gaitmazi, Khizanaant Gora, Didube, Geoy Tepe, Yanık Tepe, Elar) genellikle ortada bir halka kulp bulunan disk şeklinde kapaklar görülmektedir (Brown, 1951; Burney, 1962, pp. 134-152; Koşay, ve Vary, 1967; Kikvidze, 1972; Van Loon, 1973, pp. 357-423; Sagona, 1984).

Karaz Kültürü’nün tüm yayılım coğrafyasındaki yerleşimlerde karşımıza çıkan ve kültürün inanç sisteminin önemli bir unsuru olduğu düşünülen at nalı biçimli, insan yüzü betimli taşınabilir ocakların çok sayıda örneği Amik Ovası’nda ortaya çıkarılmıştır. Çeşitli tiplerde karşımıza çıkan bu ocaklar “andiron, seyyar altar, sacayağı, portatif ocak, boynuzlu obje”¹⁰ gibi çeşitli isimlerle tanımlanmıştır. Braidwood’un araştırmalarında Amik H ve I evrelerine ait tabakalarda yüzlerce taşınabilir ocak parçası tespit edilmiştir. Tabara el Akrad’da da zengin bezemeli ve iyi açkılı bu ocaklar “kap altlıkları” olarak nitelendirilmiş ve bunların Karaz Kültürü katlarında açığa çıkarılan (Kat IV-I) çok sayıdaki “ocak çukuru” ile bağlantılı olduğu ifade edilmiştir¹¹. Amik Ovası (Tabara el-Akrad, Tell Cüdeyde, Tell Ta’yinat ve

görülmektedir. Beyaz macun dolgusu, sınırlı sayıda Amik I evresi kaplarında da tespit edilmiştir. H evresine ait kazıma bezemeler ağırlıklı olarak geometrik motiflerden oluşsa da dikkat çekici bir kuş motifi de belgelenmiştir (Braidwood and Braidwood, 1960, s. 361-368, 398-400).

¹⁰ Daha çok Güney Kafkasya’daki Karaz Kültürü yerleşimlerinde (Şreş Blur, Ararat, Dzhraovit, Mokhra Blur, Tignis, Khizanaant Gora, Zgudris Gverda, Kültepe-Nahcivan ve Baba Derviş), Erzurum (Sos, Karaz, Pulur ve Güzelova) yerleşimlerinde ve Malatya-Elâzığ (Pulur/Sakyol, Han İbrahim Şah ve Arslantepe) yerleşimlerinde bulunan boynuz biçimli taşınabilir ocaklara Amik Ovası’nda rastlanmamıştır.

¹¹ At nalı biçimli bu taşınabilir ocaklar, merkez ve yan kısımlarında kap yerleştirmeye yarayan çıkıntılara sahiptir. Ortadaki içe dönük çıkıntı ile ön ayakların yüzeyleri insan yüzü şeklinde betimlenmiş, alt kısımları ise kazıma çizgilerle oluşturulan geometrik motiflerle süslenmiştir. İri saman katkılı, iyi açkılanmış olan ocakların yüzeyi gri gölgeli kahverengi renktedir. B açmasında, Çukur 14’ten gelen ve arkasında dairesel tutamağa sahip merkez parçası, yapısı itibarıyla benzersizdir. Hood’a göre Tabara el-Akrad’daki Khirbet Kerak kültürüne ait bu taşınabilir ocaklar, özenle hazırlanmış sabit ocak çukurlarıyla birlikte kullanılmıştır. Ayrıca Hood (1951, s. 139, Fig. 4), bunların Alishar’daki “andiron” tipi Bakır ve Erken Tunç Çağı buluntuları ile ilişkisine ve en yakın paralellerinin Güney Kafkasya’daki Kur Havzası’nda

Tell Dhahab) andironlarının form ve bezeme açısından yakın benzerleri Güney Kafkasya'da Şreş Blur, Mokhra Blur, Ararat, Tignis, Dzhraovit, Zgudris Gverda, Khizanaant Gora, Kültepe-Nahçıvan ve Baba Derviş, Şengavit, Armavir, Garni, Arevik, Arich; Doğu Anadolu'da Sos Höyük, Karaz, Pulur, Cinis, Büyüktepe, Han İbrahim Şah, Pulur/Sakyol, Gelincik Tepe, Korucutepe, Norşuntepe ve Arslantepe'de; Suriye-Filistin bölgesinde Ras Şamra, , Urkesh, Tell Sukas, Qala'at er-Russ, Tell Afis, Beth Shean, Beth Yerah, Tell 'Ay, Tiberya Gölü çevresi ile Esdrelon Ovası'nda bulunmaktadır (Munchaev, 1975, Puc. 21; Lamb, pp. 1954, 23; Braidwood and Braidwood, 1960, Fig. 290; Sagona, 1984; Miroschedji, 2000, pp. 257-263; Takaoğlu, 2000, ss. 12-13; Ceylan, 2001, ss. 29-30; Smogorzewska, 2004, Figs. 13, 16, 17; Ceylan, 2015, s. 477; Söylemez ve Kalmış, 2021, ss. 101-127).

Amik Ovası dışındaki Kuseyr Platosu'ndaki Toprakhisar Höyük'te yapılan kazı çalışmalarında Tabara el-Akrad'da bulunan andiron ile yapım tekniği ve bezeme bakımından yakın benzerliğe sahip andironlar bulunmuştur. 2018 yılında bu andironlarla birlikte bulunan Karaz Kültürü'nün karakteristik seramikleri de bölgenin bu dönemdeki önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir (Akar ve Kara, 2018, s. 269; Kara ve Akar, 2018, ss. 541-542; Murat, Bulu, and Kara, 2024, pp. 60-61).

Figür 3. Amik Ovası Andironları (Hood, 1951; Akar ve Kara 2018)

Karaz Kültürü'nün Amik Ovası yerleşimlerinde tespit edilen önemli seramik gruplarından biri de kap altlıklarıdır. Sagona'nın Form 215 olarak tanımladığı yakalı kap altlıkları bölgede nadir görülmektedir. Hafif dışa çekik ağızlı, astarlı ve açık yüzeye sahip bu kırmızı renkli örneklerden biri Karaz Kültürü'nün ovadaki ana yerleşimlerinden Tell Ta'yinat'ta bulunmuştur. Braidwood, bu formun Amik G ve H evrelerinde görülmediğini ve Amik I

görüldüğüne dikkat çekmektedir.

evresine özgü bir yenilik olduğunu belirtmektedir. Söz konusu yakalı kap altlıklarına Güney Levant'ta rastlanmazken, Keban Bölgesi yerleşimlerinde yaygın olarak belgelenmiştir (Batiuk, 2005, s. 169). Özellikle Korucutepe'de yoğun biçimde bulunmuş, Tepecik, Norşuntepe ve Asvan Kale'de ise sınırlı sayıda ele geçirilmiştir. Ayrıca, Tell Ta'yinat kazılarında açığa çıkarılan geometrik bezemeli, kırmızı renkli silindirik kap altlığı bugün Hatay Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu örneğin Affula ve Khirbet Kerak yerleşimlerindeki buluntularla yakın benzerlik taşıdığı; Amik Ovası'nın ise söz konusu formun bölgesel yayılımında Güney Levant'a geçiş alanı oluşturduğu değerlendirilmektedir (Braidwood and Braidwood, 1960, Fig. 306:2; Hauptman, 1970, Fig. 72:10; Kelly-Buccellati, 1978, Pl. 118; Sagona, 1984, Form 215; Batiuk, 2005, s. 161; Batiuk et al., 2022, s. 257).

Karaz Kültürü'nün temsilcisi olan halklar, Yakın Doğu'nun uzman metalurjist toplumlarından biri olarak kabul edilmektedir (Kohl, 2009, pp. 241-265). Madenin çıkarılması ve bunların işlenerek nihai ürünlere dönüştürülmesi Karaz topluluklarının ekonomisinin önemli unsurlarından biri olmuştur. Günlük yaşamın gerekliliklerinden olan genellikle arsenikli bakırdan elde edilen bu aletlerin üretimi yerel birimlerde yapılmıştır. Kültürün diğer endüstrilerinde olduğu gibi maden endüstrisi de ev içi kullanıma yöneliktir. Metal eserlerin uzmanlaşmış atölye üretimine dair sınırlı sayıda kanıt bulunmuştur (Samei and Alizadeh 2020). Bu da bu toplulukların metalurjideki ilerlemelerle ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Artan araştırmalara paralel olarak Karaz topluluklarının madenciliğine dair bilgilerimiz de netleşmeye başlamaktadır. Kültürün yayılım coğrafyasıyla maden yatakları açısından zengin bölgelerin dağılımı arasında bir paralellğe dikkat çekilmektedir (Courcier, 2014, pp. 579-664). Bu durum bazı araştırmacılara Karaz Kültürü'nün yayılım sürecinde ve bölgeler arası ilişki ağının kurulmasında maden ve metalürjinin önemli bir faktör olduğunu düşündürmüştür¹². Özellikle maden kaynakları ve üretimi temelinde Güney Kafkasya, Kuzeydoğu Anadolu-Malatya-Elâzığ bölgesi (Arslantepe) ve

¹² Kelly-Buccellati'nin (1974, s. 351) Karaz Kültürü'nün yayılımını maden hammaddesi ihtiyacıyla açıklayan görüşüne, Sagona (1984) Doğu Karadeniz'deki zengin bakır yataklarını örnek göstererek itiraz etmiştir. Miroschedji (1976) ise Karaz topluluklarının gezgin metalurjistler olabileceğini ileri sürmüştür; ancak daha sonraki çalışmalarında, özellikle Filistin'in MÖ III. binyıldaki metalurjik kapasitesi üzerine bilgiler arttıkça bu görüşünü revize etmiştir (Miroschedji, 2000, s. 264). Filistin'deki maden yataklarının büyük ölçüde Ölü Deniz'in güneyinde Wadi Feinan çevresinde toplandığı, buna karşın Khirbet Kerak yerleşimlerinin kuzey Filistin'de, bakır yataklarından uzak alanlarda bulunduğu görülmüştür. Ayrıca Güney Filistin'in zengin maden kaynaklarına rağmen bu bölgede Khirbet Kerak kültürüne ait yerleşim izlerinin olmaması, söz konusu görüş değişikliğini desteklemektedir (Burney ve Lang, 1971, s. 69; Işıklı, 2011, s. 114-115).

Kuzey Mezopotamya arasındaki ilişki ağında Karaz topluluklarının rolünün anlaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Rothman, 2003, pp. 101-110). Amik Ovası'ndaki Karaz Kültürü yerleşimlerinde az sayıda metal obje bulunmuştur. Tell Cüdeyde'nin H evresine ait metal objeler arasında birkaç toplu iğne parçası da bulunmaktadır¹³. Amik I evresinde metal objelerin yoğunluğu daha da azalmaktadır.

Karaz Kültürü'nün tüm yayılım coğrafyasında karşılaşılan karakteristik çanak çömleğinden sonra gelen belirleyici unsuru mimari geleneğidir. Kültürün mimarisinde temelde yuvarlak ve dikdörtgen-kare planlı yapılar görülmekle birlikte farklı ekolojik bölgelerde bunların çeşitlenmeleri ile karşılaşılabilmektedir. Yukarı Fırat Bölgesi'nde, Yanık Tepe'de ve Urmiye Havzası'nda görülen yuvarlak planlı yapıların en yakın benzeri Tell Cüdeyde'de ortaya çıkarılmıştır. JK3 açmasında açığa çıkarılan yuvarlak planlı, direk çukuru bulunmayan mekân kazıcısı tarafından ağıl olarak nitelendirilmiştir (Braidwood and Braidwood, 1960, pp. 196-198). Amik Ovası'ndaki yerleşmelerde ve Güney Levant'taki Beth Yerah ve Beth Shean başta olmak üzere kazı yapılan yerleşmelerde tam bir yapı tespit edilememekle birlikte bu bölgelerde bazen taş temelli, kerpiç duvarlı, dikdörtgen planlı yapılar saptanmıştır (Maisler, Stekelis and Avi-Yonah, 1952, pp. 171-173; Esse, 1991, p. 33).

Amik Ovası'nda yapılan kazılarda Karaz Kültürü'ne ait tabakalarda ortaya çıkarılan taş temelli, kerpiç duvarlı ve dikdörtgen planlı mimari yapılar kültürün geniş coğrafyasındakilerle yakın benzerlikler göstermektedir. Gerek yapıların formu ve gerekse mekân içi düzenleme unsurları bakımında kültürün sergilediği homojenliği Amik Ovası'nda da görmek mümkündür. Ev içi düzenlemenin standart öğeleri olan duvar kenarlarında bulunan kil sekiler, at nalı biçimli sabit ve taşınabilir ocaklar, fırınlar ve depolama çukurları, Amik H evresinde ortaya çıkan mimari anlayıştaki yeniliklerdir. Bu mimari anlayışın Amik I evresinde de devam ettiği görülmektedir. Ancak yapılan kısa süreli çalışmalarda Amik H Evresi tabakalarında kültüre ait tam bir yapı bulmak mümkün olmamıştır. Tell Cüdeyde (JK 3:6) başta olmak üzere Çatalhöyük (T 4:5-2) Tell Ta'yinat (T 8:8-5; T 1:6-4) ve Tabara el Akrad'da bu evreye ait tam bir yapı bir yana, planı alınabilecek tam bir odaya bile rastlanmamıştır (Braidwood and Braidwood, 1960, pp. 345-350).

Çalışmanın hazırlanma sürecinde 1930'lu yıllarda bölgede araştırmalar

¹³ Amik H evresine ait tabakalarda ortaya çıkan topuz başlı iğnelerin benzerleri Taşkun Mevkii, Norşuntepe XX-XXI. Katlarında (Erken Tunç II), Orta Gürcistan'daki Aradetiş Orgora (Kura-Aras III) yerleşimlerinde bulunmuştur (Braidwood and Braidwood, 1960, Fig. 292; Hauptmann, 1982, s. 28; Sagona, 1994, Fig. 68,8).

yapan Braidwood ve 1995'te Yener başkanlığında yeniden başlayan Amik Bölgesel Araştırmaları kapsamında Karaz Kültürü'ne ait bulgulara rastlandığı ifade edilen yerleşimler belirlenmiştir. Bu kapsamda 2018-2021 yılları arasında Amik Ovası'nda toplam 53 höyükte araştırma yapılmıştır. Tell Uzunarab (Bozhöyük), Tell Hıjar, Tell Cüdeyde, Tell Dhahab, Davutpaşa, Karaca Khirbet Ali, Tell Qinanah, Tell Shair Askar, Putoğlu, Tell Bahlilah, Tabara el-Akrad, Tutlu Höyük, Akpınar, Temel Kızılkaya'dan oluşan 14 höyükte yoğun Karaz seramiğine rastlanmıştır.

2. AMİK OVASI'NDA KARAZ KÜLTÜRÜ YERLEŞMELERİ

2.1. Tell Cüdeyde (AS 176)

Reyhanlı ilçesinin 1,6 km güneydoğusunda, Türkiye-Suriye sınırına yakın bir noktada, Cilvegözü sınır kapısına giden doğu geçidinin hemen girişinde yer alır. Amik Ovasını Afrin'e bağlayan güney yolu ile Halep'e ulaşan güneydoğu yolunun kesiştiği yerde bulunan Tell Cüdeyde, stratejik bir konuma sahiptir. 360x250 m ölçüleri ve 30 m yüksekliği ile ovadaki en büyük höyüklerden biridir.

Figür 4. Tell Cüdeyde

Tell Cüdeyde'de gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar, Chicago Üniversitesi Şark Enstitüsü tarafından Amik Ovası'nda yürütülen Syro-Hittite Expedition projesi kapsamında başlatılmıştır (Braidwood, 1937, s. 2). R. Braidwood'un Tell Cüdeyde'de gerçekleştirdiği kazılar sonucunda toplam 14 kültür tabakası ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında, 116,2 m²'lik bir alanda (JK3:12-7 ve TT20 XIV 4) açığa çıkarılan ve Amik H evresine tarihlendirilen XI. tabakada, Karaz Kültürü ile ilişkili önemli buluntular belgelenmiştir. Söz konusu tabakanın en dikkat çekici yönlerinden biri, Red-Black Burnished Ware grubunun seramik repertuarı içerisinde en yoğun biçimde temsil edilen formasyonu oluşturmasıdır.

Amik H evresinde, Elâzığ-Malatya Bölgesi'ne benzer şekilde, Karaz Kültürü'nün karakteristik özelliklerini yansıtan el yapımı, iyi açılanmış ve

astarlanmış seramikler baskın bir konumda olup toplam seramik materyalin yaklaşık %52–57’sini teşkil etmektedir. Bu evreye ait seramik tanımlamaları büyük ölçüde JK3 açmasında ele geçirilen çanak çömlekler temel alınarak yapılmıştır. Söz konusu çanak çömlekler, el yapımı olmalarıyla dikkat çekmektedir. Braidwood, bu gruba dâhil edilen seramiklerin dış yüzeylerinin tamamen açıklanmış ve astarlanmış olması nedeniyle, olası çark kullanım izlerinin tespitinin güçleştiğine dikkat çekmektedir.

Seramiklerin yüzeyi, oldukça özenli bir işlemle elde edilen siyah ve kırmızı-turuncu (açık kırmızımsı turuncu veya devetüyü tonları) renklerle karakterize edilmektedir. Kap formları arasında çanaklar en yaygın olanlarıdır; bununla birlikte farklı boyutlarda çömlek, kâse, tabak ve küpler de önemli sayıda örnekle temsil edilmektedir. Ayrıca Tell Cüdeyde buluntuları arasında, Kırmızı-Siyah Açıklı Seramik grubuna ait çok sayıda kapak örneği tespit edilmiştir. Söz konusu kapların bezeme repertuarında iki temel şablon öne çıkmaktadır: fırınlama esnasında bilinçli olarak oluşturulan kırmızı-siyah renk kontrastı ile, kap henüz yumuşakken uygulanan oluk (zikzak, düz şerit, spiral, üçgen vb.) ve dalga motifleri gibi yüzey bezemeleri dikkat çekici niteliktedir (Braidwood and Braidwood, 1960, ss. 358–368).

Tell Cüdeyde’deki JK3 açmasında, H evresi tabakalarında, Karaz Kültürü’nün diğer yayılım alanlarından da bilinen mimari unsurlar tespit edilmiştir. Bu evrede, büyük bir ustalıklarla inşa edildiği anlaşılan taş temelli kerpiç duvar, bir tuğla kalınlığında olup yapım tekniği açısından dikkat çekicidir. Ancak söz konusu kazılar, bütüncül bir mimari planın ortaya konmasına yetecek düzeyde kapsamlı değildir. H evresine ait mekânlarda, kültürün ayırt edici öğeleri arasında yer alan kil sekiler, depolama çukurları, ateşle sertleştirilmiş marn zeminler, ocaklar ve fırınlar belirgin bir şekilde gözlemlenmiştir. Ayrıca, Karaz Kültürü’nün karakteristik unsurlarından biri olan andironlar da bu evrede yoğun biçimde kullanılmıştır. H evresinde 50’den fazla örneği tespit edilen andironların, I evresinde de varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır (Braidwood and Braidwood, 1960, Fig. 290; Söylemez ve Kalmış, 2021, ss. 102–127).

2.2. Tell Ta’yinat (AS 126)

Amik Ovası’nın güneyinde bulunan höyük, Asi Nehri vadisindedir. Höyük 700x500 m boyutlarında, ova tabanından yüksekliği ise 15 m’dir. Tell Ta’yinat, yaklaşık 1 km güneydoğusundaki Tell Açına (Alalah) ile birlikte bölgenin Tunç ve Demir çağlarındaki önemli yerel yönetim merkezleridir. Yaklaşık 20 hektarlık bir alanı kaplayan Tell Ta’yinat’ın bu boyutu, yerleşimin çevredeki Karaz Kültürü alanları arasında merkezi bir konuma

sahip olduğunu düşündürmektedir. 1935-1938 yılları arasında Chicago Üniversitesi tarafından yapılan kazı çalışmalarına, II. Dünya Savaşı'ndan dolayı uzun bir ara verilmiş ve 2004 yılında yeniden başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda Ta'yinat Höyüğü tabakalaşması şu şekilde oluşturulmuştur: Amik H (Erken Tunç Çağı I), Amik I (Erken Tunç Çağı II), Amik J (Erken Tunç Çağı III), Amik N (Demir Çağı I), Amik O (Demir Çağı II). T4 açmasının 6-9. yapı katları Amik H (Erken Tunç Çağı I) evresine tarihlendirilmektedir.

Amik I evresi (Erken Tunç Çağı II) ise T4 açmasının 5. yapı katı ile T8 açmasının 6-5. yapı katlarında temsil edilmektedir. Bu yapı katlarında Karaz Kültürü'ne ait mimari yapı kalıntıları (duvarlar, sekiler, sabit/taşınabilir ocaklar, depolama çukurları, çatı destek çukurları) ile çok sayıda çanak çömlek ortaya çıkarılmıştır (Braidwood and Braidwood, 1960; Harrison, Batiuk and Snow, 2006, pp. 353-362).

Figür 5. Tell Ta'yinat

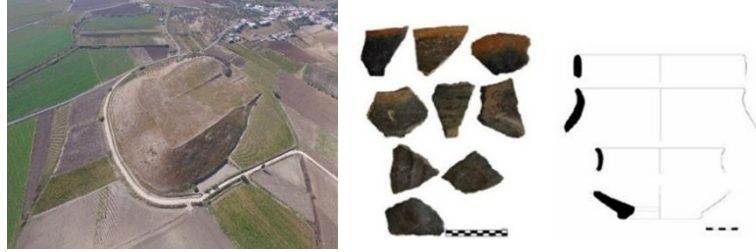
Tell Ta'yinat'ta yürütülen kazılar, her ne kadar tam bir yapı katı ortaya koymasa da alanın Karaz Kültürü toplulukları tarafından uzun süreli ve yoğun biçimde iskân edildiğini göstermektedir. Ayrıca Amik I evresi seramik repertuarı, büyük ölçüde burada ele geçirilen buluntulara dayanılarak tanımlanmıştır. Kazı çalışmaları hâlen devam eden höyükte yürütülecek yeni araştırmalar, Karaz Kültürü'nün bölgesel özelliklerinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Ta'yinat Archaeological Project (TAP) kapsamında elde edilen veriler, Amik I (EBIVA, yaklaşık MÖ 2600/2550–2350) ve Amik J (EBIVB, yaklaşık MÖ 2350–2000) evreleri arasında Kırmızı-Siyah Açıklı Seramik oranında belirgin bir düşüş yaşandığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bu seramik grubu J evresinde %1–6 oranında sınırlı biçimde varlığını sürdürmüştür. Welton, bu dönemde seramiklerin daha az çeşitlilik gösterdiğini ve bezemesiz,

kalın cidarlı büyük kaselerin öne çıktığını belirtmektedir (Welton, 2014, s. 55).

2.3. Tell Uzunarab (Bozhöyük) (AS 84)

Antakya'nın yaklaşık 20 km kuzeydoğusunda, Antakya–Cilvegözü karayolunun 2,5 km güneyinde, Bozhöyük Mahallesi'nin kuzeydoğusunda konumlanan höyük, Asi Nehri'nin kollarından birinin kıyısında yer almaktadır. Yaklaşık 350 × 240 m boyutları ve 30 m yüksekliği ile Amik Ovası'ndaki büyük höyüklerden biridir. Höyüğün kuzey ve doğu yamaçları oldukça dik, batı yamaçları ise daha hafif eğimlidir. Güney etekte yoğunlaşan tarımsal faaliyetlerin, kuzeye kıyasla daha fazla tahribata yol açtığı belirlenmiştir (Casana and Wilkinson, 2005, s. 217).

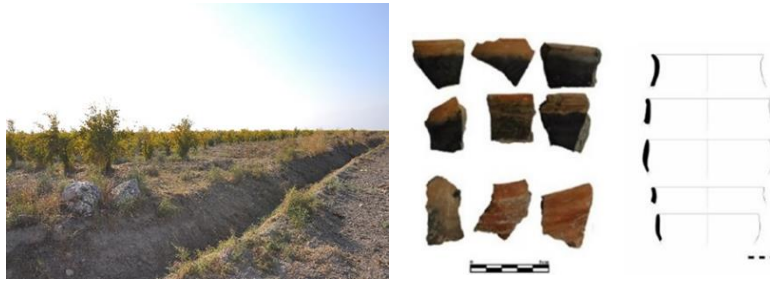
Figür 6. Tell Uzunarab (Bozhöyük)

Höyükte koyu yüzlü Karaz seramikleri özellikle güneydoğu etekler ile güney–güneybatısındaki ağaçlandırılmış alanda yoğun olarak ele geçirilmiştir¹⁴. İyi açıklanmış ve astarlanmış, küçük çanak ve kaselere ait ağız parçalarının dış yüzeyleri siyah ve kahverengi, iç yüzeyleri ise kırmızı renktedir; ağız kenarları ise bilinçli olarak kırmızı bırakılmıştır. Form ve renk özellikleri bakımından bu örnekler, Tabara el Akrad kazılarında bulunan ve Hatay Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen envanter no. 10558 ile Tell Cüdeyde'den bilinen 4608 envanter numaralı kaplara yakın benzerlik göstermektedir. Her iki örnekte olduğu gibi, burada da kap gövdesinde memecik biçimli çıkıntılar yer almaktadır; benzer bir detay Tabara el Akrad'daki 10556 envanter numaralı kapta da görülmektedir. Höyükteki diğer seramiklerde, kırmızı-siyah ve kahverengi-siyah renk kontrastı ile paralel baskı oluk bezemeler dikkat çekmektedir. Genel olarak Amik H evresi özellikleri taşıyan bu seramiklerin çoğunda katkı maddesi olarak kum, taşçık ve bitki kullanılmıştır (Söylemez, 2022, ss. 255–256).

¹⁴ Höyükte Karaz seramiklerinin yanı sıra Erken Demir Çağı, Helenistik ve Roma dönemi ile Orta Çağ'a ait seramikler de tespit edilmiştir.

2.4. Tell Hıjar (AS 180)

Antakya ilçesinin kuzeydoğusunda, Saçaklı Mahallesi'nin hemen kuzeyinde, Amik Ovası'nın merkezinde konumlanan höyük, günümüzde tarım faaliyetleri nedeniyle tamamen düzleştirilmiş durumdadır. Tell Hıjar, kurutulmuş Amik Gölü'nün eski sınırları içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık 230 × 100 m boyutlarındaki höyüğün kuzey kesiminde, zeminden yaklaşık 1,5 m yüksekte kalan alanda çok sayıda bazalt ve işlenmiş kalker bloğu tespit edilmiştir (Yener et al. 2000, pp. 176-184; Casana and Wilkinson, 2005, p. 238).

Figür 7. Tel Hıjar

Amik Gölü kıyısında, tarım arazileri içerisinde yer alan bu höyükte yoğun olarak Karaz seramikleri ele geçirilmiştir¹⁵. Seramiklerin büyük çoğunluğu Amik H evresine, az sayıda örnek ise Amik I evresine tarihlendirilmektedir. Genellikle ağız kısmına kadar siyah olan kapların ağız kenarları kırmızı veya kahverengi bırakılmıştır. Bazı örneklerde baskı oluk tekniğiyle oluşturulmuş, paralel hatlardan oluşan geometrik bezemeler dikkat çekmektedir. Seramiklerin yüzey renkleri açısından çeşitlilik gösterdiği, dış yüzeyin çoğunlukla siyah, iç yüzeyin ise kırmızı, turuncu veya devetüyü tonlarında olduğu görülmektedir. Ayrıca dış yüzeyi kırmızı ya da açık kahverengi olan örnekler de belgelenmiştir. Dış yüzeyi siyah olan kaplarda da benzer bezemeler gözlemlenmiştir. Höyükte bulunan pişmiş toprak bir hayvan figürünü ise Karaz Kültürü'nün diğer yayılım alanlarından bilinen örneklerle benzerlik göstermektedir (Söylemez, 2022, ss. 259–260).

2.5. Tell Qinanah (AS 169)

Reyhanlı ilçesinin 3,7 km kuzeyinde, Amik Ovası'nın doğu ucunda, Afrin Çayı kıyısında yer alan höyük, bölgenin önemli yerleşimlerinden Çatal Höyük'ün yaklaşık 1,5 km doğusundadır.

¹⁵ Höyükte yoğun Karaz seramiklerinin yanında az sayıda Helenistik döneme ait seramik tespit edilmiştir.

Höyük, doğu ve batı yönlerinde Afrin Çayı ile onun oluşturduğu bataklık alanlarla çevrili bir konumda bulunmaktadır. Bu çevresel koşullar, yerleşimdeki tarımsal-pastoral ekonomiye sahip toplulukların su ve otlak gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada etkili olmuştur.

Höyüğün doğu eteğinden başlayarak güneyini dolaşp batı kesimine uzanan bir toprak yol boyunca yoğun miktarda Karaz seramiği tespit edilmiştir¹⁶. Bu bulgular, alanın Karaz Kültürü ile ilişkili yerleşim özelliklerini yansıttığını ortaya koymaktadır.

Figür 8. Tell Qinanah

Amik H ve I evrelerine ait seramikler, form, bezeme ve yüzey renkleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Tamamı el yapımı olan bu seramikler, iyi açkılı ve astarlıdır; dış yüzeyleri siyah veya kırmızı renkte örnekler bulunmaktadır. Dışı siyah kapların ağız kenarlarının bilinçli olarak kırmızı bırakıldığı çok sayıda buluntu mevcuttur. Ayrıca, tamamen kırmızı renkte olan seramikler de dikkati çekmektedir.

Bezemedede genellikle baskı oluk tekniği tercih edilmiş olup, nadiren kazıma bezemeye rastlanmaktadır. Motifler arasında paralel hatlar ve zikzaklar öne çıkmakta, bezeme yoğunluğu oldukça fazladır. Örneğin, kırmızı dış yüzeyli bir ağız parçasında, ağızın hemen altında yatay doğrultulu hatların ve çoklu çizgilerden oluşan zikzak motifinin varlığı dikkat çekmektedir (Braidwood, 1937, s. 37; Söylemez, 2022, ss. 271–272).

2.6. Tell Shair Askar (AS 173)

Reyhanlı ilçesinin 3,3 km batısında, Yeşilova Mahallesi'ne yakın bir konumdadır. Doğu batı doğrultulu uzanan iki tepeyi ayıran bir çöküntünün bulunduğu höyük, ovanın büyük ve geniş höyüklerinden biridir. 160x90 m boyutlarındaki höyük, yaklaşık 17 m yüksekliğe sahiptir. Doğu eteğinde iş

¹⁶ Tarımsal faaliyetler dolayısıyla geniş bir alana dağılan seramikler arasında Demir Çağı ve Helenistik dönem seramikleri bulunmaktadır.

makinesiyle açılan büyük kaçak kazı çukuru höyükte ciddi tahribata sebep olmuştur. Burada çok sayıda Karaz seramiği tespit edilmiştir¹⁷.

Figür 9. Tell Shair Askar

Höyüğün doğu eteğinde bulunan Amik H ve I evrelerine ait tüm seramikler el yapımı olup, iyi açkılı ve astarlıdır. Seramikler genellikle siyah dış ve kırmızı iç renk kontrastına sahiptir. Yüzey renkleri arasında siyah, kırmızı ve açık kahverengi örnekler öne çıkmaktadır. Kaplarda baskı oluk bezeme tekniği yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca, dışı siyah olan kapların ağız kısımları dekoratif amaçla kırmızı veya kahverengi bırakılmıştır. (Söylemez, 2022, ss. 272-273).

2.7. Putoğlu (AS 166)

Figür 10. Putoğlu

Reyhanlı ilçesinin 4 km batısında, Doğu Üçtepe Mahallesi'nde yer alan höyük, Tell Gazi Hacı Mürsel ve Çatal Höyük yerleşimlerine yakın konumdadır. Höyüğe ulaşımı sağlayan asfalt yol, üç höyüğü birbirine bağlamaktadır. Yaklaşık 150 × 140 m boyutlarında ve 14 m yüksekliğindeki höyük, oval formda ve orta büyüklüktedir. Batı eteklerinde yer alan köy evleri, hayvan ağılları, tepeye inşa edilmiş yapılar ile yoğun ağaçlandırma alanı önemli tahribatlara yol açmıştır. Ayrıca güney yamacında, iş makinesiyle

¹⁷ Höyükte Karaz seramiği ile birlikte Erken Tunç Çağı (Basit Mal), Roma ve İslamiyet dönemlerine tarihlenen seramikler bulunmuştur.

açılmış yaklaşık $4,5 \times 5$ m boyutlarında büyük bir kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda bu çukurda çok sayıda Karaz seramiği ele geçmiştir¹⁸.

El yapımı, iyi açkılı ve astarlı kaplarda çeşitli geometrik bezemeler yer almaktadır. Baskı oluk tekniğiyle oluşturulan paralel zikzak motifleri bu kaplarda yaygın olarak kullanılmıştır. Kapların iç-dış renk karışıklığı karakteristik olup, dışı siyah içi kırmızı veya kahverengi olanların yanı sıra hem içi hem dışı kırmızı olan örnekler de dikkat çekmektedir (Braidwood, 1937, p. 36; Söylemez, 2022, ss. 273-274).

2.8. Tabara el Akrad (AS 137)

Antakya-Reyhanlı karayolunun yaklaşık 1 km güneyindeki höyük, Suriye sınırına çok yakın bir yerde bulunmaktadır. Batısında Tell Açana, kuzeyinde Tell Akrad, güneyinde ise Tell Saluq yerleşmeleri vardır. Höyük yoğun tarımsal faaliyetlerden dolayı büyük oranda tahrip olmuştur. 180x130 m boyutlarındaki höyük, 5 m yüksekliğindedir.

Figür 11. Tabara el Akrad

1948–1949 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda, höyük bölge tarihi ve Karaz Kültürü açısından önemli bulgulara ulaşılmıştır (Hood, 1955, s. 6). 1949 sonbaharında yapılan sondaj kazısında yedi farklı yerleşim tabakası tespit edilmiş olup, A açmasının IV. katı Karaz Kültürü'nün karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu katmanlarda mimari kalıntılar, ocak çukurları ve zengin bezemeli çanak çömlekler ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde bu kapların çoğu Hatay Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olup, kültürün bölgesel özelliklerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Höyükte Amik H ve I evrelerine ait çok sayıda el yapımı, iyi açkılı ve astarlı Karaz seramiği bulunmuş; bu seramikler renk açısından çeşitlilik

¹⁸ Höyükte Erken Tunç (Karaz ve Basit Mal) ile birlikte Helenistik ve Orta Çağ seramikleri tespit edilmiştir.

göstermektedir¹⁹. İç-dış renk kontrastı belirgindir. Dışı tamamen siyah, siyah-kahverengi alacalı, içi ve dışı kırmızı ya da dışı siyah içi kırmızı ve kahverengi olan örnekler mevcuttur. Ayrıca açık kahverengi ve devetüyü tonlarında seramikler de bulunmaktadır. Bazı kaplarda ağız kenarının yaklaşık 2,5 cm altına kadar siyah, ağız kenarının ise kırmızı bırakıldığı gözlemlenmiştir. Bezemede genellikle az çeşitlilik hâkim olup, buluntu topluluğunda baskı oluk tekniğiyle süslenmiş bir ağız parçası yer almaktadır (Hood, 1951, ss. 113–147; Söylemez, 2022, ss. 280–281).

2.9. Tutlu Höyük (AS 105)

Demirköprü-Kumlu karayolunun hemen kenarında, Amik Gölü'nün güneydoğu ucunda yer alan höyük, Terzi Höyük ve Tell Hasanuşağı'nın kuzeyinde konumlanmaktadır. Yaklaşık 100 × 80 m boyutlarında ve yerden 7 m yükseklikte olan höyük, çevredeki köyler tarafından mezarlık olarak kullanılmakta olup, teraslanmış ve düzleştirilmiştir. Kuzey kesimi büyük ölçüde tesviye edilmiş olan höyükte Karaz seramiklerine rastlanmıştır. 1960'lara ait Corona uydu görüntülerinde höyüğün büyük ölçüde korunmuş olduğu görülmekle birlikte, son altmış yıl içinde çeşitli nedenlerle yoğun tahribata uğradığı tespit edilmiştir. Burada yürütülen araştırmalarda bulunan seramiklerin neredeyse tamamı Karaz seramiği olarak tanımlanmıştır²⁰.

Figür 12. Tutlu Höyük

Höyüğün kuzey kesiminde bulunan Amik H ve I evresi seramikleri el yapımı, iyi açkılı ve astarlıdır. Siyah dış yüzey ve kırmızı iç yüzeye sahip bir kabın ağız parçasında kazıma bezemeli geometrik motifler tespit edilmiştir. Dışı siyah, içi kırmızı bir diğer parçada ise baskı oluk tekniğiyle oluşturulmuş süslemeler yer almaktadır. Az sayıda seramik örneği bulunmasına rağmen, bezemelerin zenginliği bu yerleşimi dikkat çekici kılmaktadır. Bu veriler

¹⁹ Höyükte yapılan araştırmada Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı (Karaz) ve İslamiyet dönemine ait seramikler tespit edilmiştir.

²⁰ Bununla birlikte az sayıda Geç Antik dönem ve Osmanlı dönemine tarihlenen seramiklere rastlanmıştır.

ışığında, Tutlu Höyük'ün Karaz toplulukları tarafından iskân edilen önemli kırsal yerleşmelerden biri olduğu söylenebilir²¹ (Braidwood, 1937, p. 30; Söylemez, 2022, ss. 287-288).

2.10. Akpınar Höyük (AS 184)

Kırıkhan-Reyhanlı karayolunun doğusunda, Akpınar Mahallesi'nde yer alan höyük, yaklaşık 230 × 140 m boyutlarında ve 24 m yüksekliğindedir. Suriye sınırına çok yakın konumuyla bölgedeki büyük höyüklerden biridir. Çevresindeki tarım faaliyetleri ile batı eteğindeki yapılaşma, höyükte önemli ölçüde tahribata yol açmıştır. Ayrıca, batı kesiminde toprak alımı kaynaklı yoğun bir tahribat gözlemlenmiştir.

Figür 13. Akpınar Höyük

Höyükte çok sayıda el yapımı, iyi aklı ve astarlı Karaz seramikleri ele geçmiştir (Braidwood, 1937, s. 24; Söylemez, 2022, s. 291). Bezemesiz olanların yanı sıra, dışı siyah içi kırmızı renkte seramikler ve az sayıda hem içi hem dışı kırmızı örnekler bulunmaktadır. Siyah dış yüzeyli kaplarda, ağız kenarının kırmızı bırakıldığı parçalar da dikkati çekmektedir²².

2.11. Tell Dhahab (AS 177)

Reyhanlı ilçesinin 1,3 km güneydoğusunda, Türkiye-Suriye sınırına yakın konumda yer alan höyük, Tell Cüdeye'ye oldukça yakındır. Doğal haliyle oval formda olan höyük, yaklaşık 200 m çapında ve 10 m yüksekliğindedir.

Höyüğün batı-kuzeybatı kesimleri, iş makineleriyle gerçekleştirilen yoğun tahribata uğramıştır. Höyükte 1938 yılında sondaj kazısı yapılmıştır. Yarısı iş makineleriyle yok edilmiş olan höyükte 1995 yılında Yener

²¹ Höyükte önceki yıllarda yapılan araştırmalarda kül, kömür ve cüruf bulgularına da rastlandığı ancak metalurjik faaliyetlerin yapıldığını gösteren sağlam kanıtlar ortaya çıkarılmadığı bildirilmiştir (Harrison, 1999, 129).

²² Höyükte Demir Çağı ve bol miktarda İslamiyet dönemine ait seramik tespit edilmiştir.

başkanlığında yürütülen yüzey araştırmasında ise belgeleme ve profil çizim çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Braidwood, 1937, s. 177; Harrison, 2000, 194-195).

Figür 14. Tell Dhahab

2021 yılında yürütülen araştırmada höyükte çok sayıda Karaz seramiği ele geçirilmiştir²³. Buluntular, Amik H ve I evrelerine ait özellikler göstermektedir. Form belirleyen ağız parçasının dış yüzeyi ağız kenarına kadar siyah, iç yüzeyi ise açık kahverengi renktedir. Küçük boyutlu bu seramik, iç ve dış yüzeyi iyi açkılı ve astarlı olup bezemesizdir. Siyah dış yüzeyli diğer seramikler, turuncu ve kırmızı iç yüzey renklidir; bunlardan biri paralel baskı oluk bezemeye sahiptir. Kırmızı dış yüzeyli seramikler de dikkat çekmektedir. Daha çok Amik I evresine ait olan bu malzemeler, siyah renkliler gibi iyi açkılı ve astarlıdır.

2.12. Davutpaşa (AS 164)

Reyhanlı ilçesinin 6,6 km kuzeydoğusunda, Davutpaşa Mahallesi yakınlarında ve Türkiye-Suriye sınırına çok yakın bir noktada yer alan Davutpaşa Höyüğü, Amik Ovası'nın en büyük ve geniş höyüklerinden biridir. Yaklaşık 30 m yüksekliğe ve 160 × 90 m boyutlara sahip olan höyük, Afrin Vadisi'nin Amik Ovası'na açıldığı ilk noktada bulunması nedeniyle önem taşımaktadır. Bu konumuyla höyük, Suriye içlerindeki Tabarat al-Daviyyah, Tell Jalamah, Tell Ain Dara gibi Karaz Kültürü yerleşimleri ile Amik Ovası'ndaki yerleşimler arasında bağlantı işlevi görmektedir.

2020 yılında gerçekleştirilen araştırmada, höyüğün özellikle güney yamaçlarında Karaz Kültürü'ne ait seramiklere rastlanmıştır²⁴. Ele geçen seramikler siyah renkli, iyi açkılı ve astarlı olup, Amik H evresi özellikleri göstermektedir. Çoğunluğu bezemeli amorf parçalar olan seramikler arasında küçük bir kaba ait ağız parçası da yer almaktadır. Seramiklerin hemen

²³ Höyükte Amik G evresine ait Basit Mal ile H ve I evrelerine tarihlendirilen kırmızı siyah açkılı seramikler (Karaz) tespit edilmiştir.

²⁴ Höyükte Karaz seramiklerinin yanı sıra Demir Çağı ve Orta Çağ seramikleri bulunmuştur.

tamamında baskı oluk bezeme tekniği kullanılmıştır; bir parçada ise paralel çizgisel hatlarla oluşturulmuş zikzak motifleri tespit edilmiştir (Söylemez, 2022, ss. 267–268).

Figür 15. Davutpaşa

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Karaz Kültürü'nün Amik Ovası'ndaki yayılımını daha iyi anlamak amacıyla, 2018–2021 yılları arasında Antakya, Kırıkhan, Reyhanlı ve Kumlu ilçelerini kapsayan geniş bir alanda dört sezon saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Braidwood ve Yener döneminde Karaz Kültürü'ne ait bulguların tespit edildiği yerleşimler yeniden ziyaret edilerek, kültürün yerleşim düzeni ve seramik materyalleri yeni perspektiflerle değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Amik Ovası'nda Karaz Kültürü'nün en kapsamlı şekilde incelendiği Tell Cüdeyde, Çatal Höyük, Tell Ta'yinat ve Tabara el Akrad yerleşimleri anahtar merkezler olarak belirlenmiştir. Bunun yanında, günümüzde çoğunluğu tarım arazileri içinde kalan ve yok olma tehdidi altında bulunan birçok höyükte de araştırmalar yapılmıştır.

MÖ III. binyılda geniş bir coğrafyaya yayılan Karaz Kültürü, Amik Ovası'ndaki çok sayıda yerleşimde kendini göstermiştir. Anadolu ile Levant arasındaki kültürel etkileşimde önemli bir geçiş bölgesi olan Amik Ovası'nda gerçekleştirilen kısa süreli araştırmalar, kültüre dair önemli bulgular ortaya koymuştur. Kültürün yayılım alanında yaygın olarak görülen mimari yapılar, ev içi aksesuarlar (kil sekiler, sabit ve taşınabilir ocaklar, depolama çukurları) ile karakteristik çanak çömlekler, Amik Ovası'ndaki birçok yerleşimde bölgesel özgünlükleriyle ortaya çıkmaktadır.

Karaz Kültürü'nün Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya'da alçak, düz ovalarda yoğunlaşan kırsal yerleşimleri, Amik Ovası'nda da görülmektedir. Bu bölgedeki yerleşimler ovada yoğunlaşmakla birlikte, ovanın çevresindeki tepelik alanlarda son yıllarda yapılan araştırmalarla kültüre ait bazı yerleşimler tespit edilmiştir (Karataş Yüksel, 2024, ss. 350–404). Bunların en

önemlilerinden biri, Kuseyr Platosu'ndaki Toprakhisar Höyük'tür.

Amik H evresinde ovadaki yerleşimler, verimli tarım arazileri ve akarsu vadilerinde yoğunlaşırken, ovanın dışında 700 m'ye kadar yükselen tepelik alanlarda tarımın yanı sıra hayvancılık faaliyetlerinin sürdüğü düşünülmektedir. Ayrıca, kültürün pişmiş toprak eserleri arasında öne çıkan hayvan figürinlerinin Amik H-I evrelerinde ortaya çıkması, Amik Ovası topluluğunun tarımın yanı sıra hayvancılığa dayalı ekonomik yapısını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Antakya'nın güneydoğusundaki Kuseyr Platosu bölgesinde, yerleşime uygun vadilerde yeterli araştırma yapılmamış olup, Amik Ovası ile başta Ras Şamra olmak üzere Suriye'nin Akdeniz kıyı şeridi arasındaki bağlantıyı sağlayan bu alanda yapılacak çalışmalarla daha fazla Karaz Kültürü yerleşmesinin ortaya çıkarılacağı değerlendirilmektedir.

Amik H (yaklaşık MÖ 2900–2600) ve I (yaklaşık MÖ 2600–2350) evrelerinde Amik Ovası'ndaki yerleşim modeli belirgin değişiklikler göstermektedir. Amik H evresinde, yerleşimler Amik G evresinde (yaklaşık MÖ 3100–2900) olduğu gibi, tarıma elverişli alanların yanı sıra ovanın giriş ve çıkışlarını kontrol eden ulaşım ve ticaret ağları üzerinde konumlanmıştır. Bu durum, kültürün yayılım coğrafyasındaki çevresel faktörlere bağlı yerleşim stratejilerini yansıtmaktadır. Ayrıca yerleşim sayısında önemli bir artış gözlenmiş, bu da Karaz topluluklarının yörede yoğun bir nüfusa ulaştığını göstermektedir.

El yapımı, iyi aıklı ve astarlı Karaz seramiğinin toplam seramik grubu içindeki oranının Amik H evresinde en yüksek düzeye ulaşması, G evresinde görülen çark yapımı seramik geleneğinin devamıyla birlikte, Karaz Kültürü temsilcilerinin buradaki yerel halkla bir arada yaşadığını işaret etmektedir. Yerleşimlerin savunma amaçlı duvarlarla çevrili olmaması (örneğin Tell Hıjar'da tespit edilen kerpiç duvarın dış çevre duvarı olarak değerlendirilmesi) ise Amik Ovası'ndaki Karaz sakinlerinin dış tehditlere karşı barışçıl bir ortamda bulunduğunu düşündürmektedir. Bu barışçıl yaşamın temelinde, Karaz topluluklarının göç ettikleri bölgede yerli halka ihtiyaç duydukları bazı uzmanlıklar ya da teknolojiler sunmaları yatıyor olabilir. Bu teknolojilerin şarap yapımına ilişkin olabileceği gibi, daha yaygın görüşe göre metalurji alanında gelişmeler sundukları öne sürülmektedir (Burney and Lang, 1971).

Ayrıca Karaz toplulukları yeni geldikleri bölgelerin ekonomileri için önemli bir iş gücü olmuşlardır. Herhangi bir sebeple terkedilmiş ya da nüfusu oldukça azalmış yerleşmelerde yerli halk ile birlikte yaşamının yanı sıra büyük yerleşmelerin yakınlarında daha önce iskân edilmemiş yeni yerleşmeler kurarak nüfus ve işgücü açığını doldurmuşlardır. Böylece geldikleri yerin

ekonomik kalkınmasına katkı sağlamış olmaları (Philip, 1999, pp. 26-57; Batiuk, et al. 2022, pp. 239-329).

Bugüne kadar yapılan araştırmalar, kuzeyden gelen Karaz topluluklarının Amik Ovası'na hangi güzergâhı izleyerek ulaştığını kesin olarak ortaya koyacak yeterli veri sunmamıştır. Bu konuda iki olası rota bulunmaktadır: Birincisi, Kahramanmaraş (Elbistan), Nurdağı, İslâhiye, Kırıkhan ve Hassa hattını takip etmek; ikincisi ise Fırat Vadisi boyunca Gaziantep, Kilis ve Afrin üzerinden batıya yönelerek Amik Ovası'na ulaşmaktır. Kahramanmaraş ve Nurdağı (Gaziantep) çevresinde yapılan araştırmalarda Karaz seramiklerine rastlanmış olmakla birlikte, az sayıdaki bu buluntular kültürün güneydeki yerleşimlerle bağlantısını ortaya koyacak düzeyde değildir. Ayrıca, İslâhiye'de (Gedikli Höyük) ve Amik Ovası'nın kuzey kesimindeki Hassa'da yapılan araştırmalar da bu konuda açıklayıcı veriler sağlamamıştır. Özellikle Erken Tunç Çağı'nda yoğun olarak iskân edilen İslâhiye, Sakçagözü ve Hassa bölgelerinde Karaz seramiğinin bulunmaması, Karaz topluluklarının belirli bölgelerden veya toplumlarla temastan bilinçli olarak kaçındıklarına işaret etmektedir. Bu bağlamda, Karasu Vadisi'nde yer alan bataklık alanların Karaz topluluklarınca bilinçli şekilde tercih edilmemesi makul bir açıklama olarak kabul edilebilir (Kohl, 2009, s. 253; Batiuk et al., 2022, s. 342).

Söz konusu bölgede yapılacak kapsamlı ve sistematik araştırmaların, hem Karaz Kültürü'nün Amik Ovası'ndaki bölgesel dinamiklerini hem de bu göç güzergâhını daha iyi anlamamıza önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

4. SUMMARY

The Amuq Plain, one of the regions where Anatolia, Levant and Zagros regions interacted, has played an active role in interregional cultural interaction since the III millennium BC. The density of settlements in the Bronze Age in the region supports this data. Especially the Early Bronze Age witnessed radical changes in the entire Near East, including our study region.

According to the Amuq Chronology, the Bronze Age is represented by the 'Amik G-M' phases. According to Braidwood's chronology, 'Phase H' (EB II-III/c. 2900-2600 BC), which dates to Phase II of the Early Bronze Age, is known for the emergence of the Karaz Culture. Architectural structures and pottery belonging to this phase were unearthed during the excavations at the prominent mounds of the Amuq Plain such as Tell Ta'yinat (T 4:8), Tell Cüdeyde (JK 3:12-7 and TT 20 XIV 4), Tell Dhahab, Çatal Höyük (W16) and Tabara el-Akrad (A IV-I). The sounding studies carried out in the settlements,

which we consider as the key settlements of the Karaz Culture in the Amuq Plain, revealed the remains of structures with stone foundations, mudbrick and plastered walls. In addition to this, the clay bench, storage pits, horseshoe-shaped hearths and ovens, and pottery, which are the invariable elements of the domestic arrangement and which are also seen in the settlements in other distribution geographies of the Karaz Culture, were also encountered in these settlements in the Amuq Plain. With the arrival of the agro-pastoral communities representing the Karaz Culture to the Amuq Plain, a remarkable change is observed in the pottery production. These characteristic potsherds, which are found intensively in the regions where the culture spread, continued to be handmade in the Amuq Plain. Despite some regional differences, it is possible to compare the Karaz Culture pottery from the Amuq Plain with that from East-Southeastern Anatolia and the Southern Levant in terms of construction techniques, form and decoration. Research has shown that not all of the Karaz Culture pottery types in the Keban Region and the Amuq Plain are found in the Syria-Palestine regions further south. However, there are vessel types that are not found in the Keban Region but are found among the pottery assemblages of the Amuq Plain (Red-Black Burnished Ware) and Khirbet Kerak. In addition, there are vessel types that are found in the Keban and Amuq Plains, but have undergone morphological changes in the Amuq Plain due to some local influences. These new vessel types with regional characteristics are then encountered in the North Palestine region in the south. This is a situation that reflects the regional characteristic of the culture.

The Karaz vessels from the Amuq Plain show diversity in terms of form. The vessel forms include bowls, jars, pots, coasters, bowls, plates, cups and jars. The cooking temperature of the pots can also be medium or low. There are also great differences in the degree of oxidation. The vessels may be completely black, half black (usually towards the outer surface) or completely oxidised. The colour of the paste is mostly red-orange buff, but sometimes it can vary from light tan-tan to unoxidised, i.e. artificially created black. Numerous examples of portable hearths in the form of horseshoes and depictions of human faces, which are thought to be an important element of the belief system of the culture, were unearthed in the Amuq Plain.

5. KAYNAKLAR

- Akar, M. ve Kara, D. (2018). Toprakhisar Höyük kazısı: MÖ 6. binyıldan 1. binyıla Amik Ovası merkezleri ve Altınözü kırsal yerleşimleri arası politik, ekonomik ve kültürel ilişkiler, *Anadolu*, 44, 237-276.
- Akarsu, R. (2022). Pulur Höyük'te (Erzurum) 2021 yılı kazı çalışmalarında ele geçen Karaz Kültürüne ait grafit astarlı seramikler, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler*

- Dergisi*, 33(1), 33-45.
- Ardos, M. (1984). *Türkiye ovalarının jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Arıncı, K. (2014). *Doğal, beşerî, iktisadi ve siyasal yönleriyle Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri*, Biyosfer Araştırmaları Merkezi, Erzurum.
- Arsebük, G. (1979). Altınova’da (Elâzığ) koyu yüzlü açkılı ve Karaz türü çanak çömlek arasındaki ilişkiler. *Türk Tarih Kongresi*, 8, 81-92.
- Batiuk, S. D. (2005). *Migration theory and the distribution of the early transcaucasian culture*. Doctorate Thesis University of Toronto.
- Batiuk, S. D. (2013). The fruits of migration: Understanding the ‘longue dureé’ and the socio-economic relations of the early transcaucasian culture. *Journal of Anthropological Archaeology*, 32, 4, 449-477.
- Batiuk, D. S. (2021). Caucasian cocktails: the early use of alcohol in “the cradle of wine”. In *The Routledge Companion to Ecstatic Experience in the Ancient World*, 101-120).
- Batiuk, S., Rothmann, M., Samei, S. ve Hovsepyan, R. ve (2022). Unravelling the kura-araxes cultural tradition across space and time. *Ancient Near Eastern Studies*, 59, 236-449.
- Bingöl, A. (2016). Kars ve çevresinde Karaz yerleşmeleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 487-502.
- Braidwood, R. J. (1937). *Mounds in the plain of Antioch: An archaeological survey*. J. A. Wilson and T. J. Allen (Eds.), The University of Chicago Oriental Institute Publications.
- Braidwood, R. J., ve Braidwood, L. S. (1960). *Excavations in the Plain of Antioch I: The earlier assemblages phases A-J*. Chicago-Illinois.
- Brown, B. T. (1951). *Excavations in Azarbaijan 1948*. London: John Murray.
- Charles, A. B. (1962). The excavations at Yanik Tepe, Azerbaijan, 1961 second preliminary report. *Iraq*, 24, 2, 134-152
- Burney, C. A. ve Lang, D. M. (1971). *The peoples of the hills: Ancient Ararat and Caucasus*. Weidenfeld and Nicolson.
- Casana, J. J. ve Wilkinson, T. J. (2005). Settlement and landscapes in the Amuq region. K. A. Yener (Ed.) *The Amuq valley regional projects, Volume I, Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, 25-65.
- Ceylan, A. (2001). Erzurum ovasında önemli bir merkez: Cinis höyük. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 26, 29-42.
- Ceylan, A. (2008). *Doğu Anadolu araştırmaları I (Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır) 1998-2008*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum.
- Ceylan, A. (2015). *Doğu Anadolu araştırmaları II Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (2008-2014)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Ceylan, A., Özgül, O. ve Kalmış, G. (2019). Karaz kültürünün Kahramanmaraş ve çevresindeki yansımaları. *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, 26-52.
- Courcier, A. (2014). Ancient metallurgy in the Caucasus from the sixth to the third

- millennium BCE. *Archaeometallurgy in global perspective: methods and syntheses*, 579-664.
- Cribb, R. (1991). *Nomads in archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Çevik, Ö. (2004). *Anadolu'da kentleşme süreci (metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erek, C. M. (20087). Antakya'da paleolitik alan çalışmaları tarihi. *TİD XXIII* (2), 75-108.
- Esse, D. L. (1991). *Subsistence, trade, and social change in early bronze age palestine*. Oriental Institution of the University of Chicago, Chicago.
- Esse, D. L. and Hopke, P. K. (1986). Levantine trade in the early bronze age. In *Proceedings of the 24th International Archaeometry Symposium*, Smithsonian Institution Press, 327-339.
- Esin, U. (1976). Tülintepe kazısı, 1972. levha 76-94. *Keban projesi 1972 çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları*, Seri: I, 5, 119-133.
- Fitzgerald, G. M. (1935). The earliest pottery of beth-shan. *University of Pennsylvania Museum*, XXIV (I).
- Frangipane, M., Di Nocera, G.M., Hauptmann, A., Morbidelli, P., Palmieri, A., Sadori, L.,Schultz, M. ve Schmidt-Schultz, T. (2001). New symbols of a new power in a royal tomb from 3,000 BC Arslantepe, Malatya (Turkey). *Paléorient* 105-139;
- Frangipane, M. (2019). Arslantepe. The rise and development of a political centre: From temple to palace to a fortified citadel Arslantepe. Siyasi merkezin yükselişi ve düşüşü: Tapınaktan saraya saraydan surla çevrili bir kente. I. *Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri*, 71-104.
- Frangipane, M., and Palumbi, G. (2007). Red-Black Ware, pastoralism, trade, and Anatolian-Transcaucasian interactions in the 4th-3rd Millennium BC, *Les Cultures du Caucase (VIe-IIIe millénaires avant notre ère). Leurs Relations Avec le Proche-Orient*. CNRS Editions, 233-255.
- Greenberg, R., Paz, S., Wengrow, D. ve Iserlis, M. (2012). Tel Bet Yerah: Hub of the early bronze age Levant, *Near Eastern Archaeology*, 75 (2), 88-107.
- Günaşdı, Y. (2016). Geçitler ülkesinde önemli bir Urartu kalesi: Avnik. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* 19, 113-135.
- Harrison, T. P. (1999). The 1998 Amuq valley regional project survey, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 17(2), 127-32.
- Hauptman, H. (1970). Norşuntepe kazıları 1970, *Keban projesi 1969 Çalışmaları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Seri I, No. 2, Ankara, 87-119.
- Hood, S. (1951). Excavations at Tabara el Akrad, 1948-49, AS I, 113-147.
- Işıklı, M. (2011). *Doğu Anadolu erken Transkafkasya kültürü, çok bileşenli gelişkin bir kültürün analizi*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kara, D. ve Akar, M. (2018). Hatay arkeoloji müzesi Altınözü Toprakhisar höyük kurtarma kazısı 2016 yılı çalışmaları. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, Ankara, 539-555.
- Karageçi, M. (2014). Arpaçay Havzası'nda Tunç çağı yerleşmeleri. *Kafkas*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 77-95.
- Karataş Yüksel, C. (2024). *Çanak çömlek verileriyle Kuseyr yaylası yerleşimlerinin neolitik dönemden erken tunç çağı sonuna kadar incelenmesi* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kelly-Buccellati, M. (1974). *The early trans-caucasian culture: geographical and chronological interaction* (Doctoral Dissertation, University of Chicago, Department of Near Eastern Languages and Civilizations).
- Kelly-Buccellati, M. (1978). The Early bronze age pottery. descriptive and comparative analysis. *Korucutepe* 2, 67-96.
- Khazanov, A. M. (2015). *Göçebe ve dış dünya*, çev. Ömer Suveren, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- Kikvidze, I. (1972). Xizanaant Goris adrebrinjaos xanis nasaxlari./Early bronze age settlement of Khizanaant Gora.
- Konyar, E., Doğan Alparslan, M. ve Alparslan, M. (2012). Kahramanmaraş yüzey araştırması 2010. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2, 35-50.
- Koşay, H. Z. (1943). Karaz Sondajı. *III. Türk tarih kongresi, kongreye sunulan tebliğler*, 165-169.
- Koşay, H. Z. ve Vary, H. (1964). *Pulur kazısı: 1960 mevsimi çalışmaları raporu*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 24, Ankara.
- Koşay, H. Z. ve Vary, H. (1967). Güzelova (Tufanç) Erzurum kazısı 1961. Erzurum.
- Lamb, W. (1954). The culture of north-east anatolia and its neighbours. *Anatolian Studies* 4, 21- 32.
- Lucas, A., ve Harris, J. (2012). *Ancient Egyptian materials and industries*. Courier Corporation.
- Maisler, B., Stekelis, M. ve Avi Y. (1952). The excavations at Beth Yerah (Khirbet el-Kerak) 1944-1946. *IEJ* 2, 165-173.
- Miroschedji, P. De (2000). Le ceramique de khirbet kerak en Syro-Palestine: Etat de la question, In C. Marro et H. Hauptmann (Eds.), *Chronologies des pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe millénaires*, Institut Français D'etu-des Anatoliennes D'Istanbul De Boccard, (254-278).
- Munchaev, R. M. (1975). *Kavkaz na zare bronzovogo veka: Neolit, eneolit, rannxaya bronzo, (Tunç çağların sonuna değin Kafkasya: Neolitik, eneolitik ve tunç çağlar)*, Moskova.
- Özgül, O. (2016). Erzurum'da stratejik bir Urartu kalesi: Tepeköy Pir Ali Baba. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* (19), 137-157.
- Palumbi, G. (2008). *The Red and Black. Social and cultural interaction between the Upper Euphrates and Southern Caucasus communities in the fourth and third millennium BC*. Vol. 1. Sapienza, Università di, Roma.
- Philip, G. (1999). Complexity and diversity in the southern Levant during the third millennium BC: The evidence of Khirbet Kerak Ware. *Journal of Mediterranean Archaeology* 12, 26-57.
- Piro, J. J. (2009). Pastoralism in the early transcaucasian culture: the faunal remains from Sos Höyük. Diss. New York University.
- Piro, J. J., ve Pam J. C. (2017). 19. Zooarchaeological evidence for pastoralism in the

- Early Transcaucasian Culture. *Archaeozoology of the Near East* 9.
- Samei, S., Alizadeh, K. ve Munro, D. N. (2019). Animal husbandry and food provisioning at the Kura-Araxes settlement of Köhne Shahar in Northwestern Iran. *Journal of Anthropological Archaeology* 55.
- Sagona, A. G. (1984). *The Caucasion region in the early bronze age*, Part 1-3, BAR International Series 214 (III), Oxford.
- Sagona, A. G. (1993). Settlement and Society in late Prehistoric Trans-Caucasus. *Between the Rivers and Over the Mountains*. Alba Palmieri Dedicata, M. Frangipane, H. Hauptmann, M. Liverani, P. Matthiae, M. Mellink (Eds.), *Archaeologica Anatolica et Mesopotamica*, 453-474.
- Sagona, A. G. (1994). *The Aşvan Sites 3*, The British Institute of Archaeology at Ankara, Ankara.
- Sagona, A. G., Sagona, C., ve Özkorucuklu, H. (1995). Excavations at Sos Höyük 1994: First Preliminary Report, *Anatolian Studies* 45, 193-218.
- Smogorzewska, A. (2004). Andirons and Their Role in Early Transcaucasian Culture. *Anatolica XXX*, Netherlands Institute in Turkey, 151-166.
- Söylemez, B. (2022). *Karaz kültürünün Amik ovası ve çevresindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Söylemez, B. ve Kalmış, G. (2021). Eskiçağ'da kültür göçüne bir örnek: Amik ovası Karaz kültürü ocakları, (Ed.) G. Kalmış-İ. Kalaycı *Kökenler ve Göçler*, Kutlu Yayınevi, İstanbul.
- Sukenik, Y. (1947). On the technique of Khirbet Kerak Ware. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 106(1), 9-17.
- Şahin, İ. F. (2013). *Türkiye'de karayolu ulaşımı ve geçitler*. Pegem Akademi, Ankara.
- Şahin, C., Doğanay, H. ve Özcan, N. A. (2010). *Türkiye coğrafyası*, Gündüz Eğitim Yayınları, İstanbul.
- Takaoğlu, T. (2000). Hearth structures in the religious pattern of Early Bronze Age. *Anatolian Studies* 50, 11-16.
- Üngör, İ., Söylemez, B., Kalmış, G., Özyiğit, M. ve Torun, T. (2024). 2022 Yılı Gaziantep ili ve ilçeleri demir çağları yüzey araştırması, 39. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2, 415-433.
- Welton, L. (2014). Revisiting the Amuq sequence: A preliminary investigation of the EBIVB ceramic assemblage from Tell Tayinat, *Levant*, 46(3), 339-370.
- Welton, L. (2020). EBIV ceramic production in the Orontes watershed: Petrography from the Amuq and beyond, *Levant* 52 (1-2), 215-236.
- Woolley, S. L. (1955). *Alalakh, an account of the excavations at Tell Atchana in Hatay, 1937-1949*, London.
- Van Loon, M. (1973). The excavations at Korucutepe, Turkey, 1968-70: Preliminary report. Part I: Architecture and general finds. *Journal of Near Eastern Studies* 32.4, 357-423.
- Verstraete, J. ve Wilkinson, T. J. (2000). The Amuq regional archaeological survey. *The Amuq Valley Regional Project, 1995-1998. American Journal of Archaeology* 104(2) (2000): 179-92.
- Yalçınkaya, Işın, Kösem, M. B., Özçelik, K., Erek, C. M ve Kartal, M. (1999). 1998

yılı yüzey araştırmaları ve Hatay paleolitiği. XVII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* I, 163-174.

Yener, K. A., Edens, C., Harrison, T. P., Verstraete, J. ve Wilkinson, T. J. (2000). The Amuq Valley regional project, 1995-1998. *American Journal of Archaeology* 104(2), 163-220.

Yener, K. A. (2005). The Amuq valley and its wider context. (Ed.) K. A. Yener *The Amuq Valley Regional Projects, Volume I, Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, 193-202.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerinin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederiz.

Destek ve teşekkür: Araştırma izni sağlayarak bu çalışmanın yürütülmesine katkıda bulunan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Hatay Müzesi Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz

Katkı Oranı Beyanı: Dr. Öğr. Üyesi Beyazıt SÖYLEMEZ %50, Prof. Dr. Oktay ÖZGÜL %50.